

Vuoden maatiiseläin 2026: Kiuruvedenkannan maatiaiskana

Teksti: Petra Tuunainen, Luonnonvarakeskus

Erinomainen valinta kotikanalaan

Kiuruvedenkanta on yksi suomalaisen maatiaiskanarodun sukulinjoista. Kiuruvedenkannan kana on keskikokoinen, pitkäikäinen, hyvä munimaan, terve ja väri vaihtoehtojakin on runsaasti. Luonteeltaan ne ovat eläväisiä, uteliaita ja seurallisia, tosin käsittelemättömät yksilöt voivat olla arkoja.

Kooltaan kiuruvedenkannan kanat ovat 2–3 kg ja kukot hiukan suurempia 2,5–3 kg. Kaikki suomalaiset maatiaiskanat ovat pitkäikäisiä, joten kiuruvedenkannan kanatkin voivat elää yli 10-vuotiaiksi. Yhtenä pitkäikäisyyden syynä voidaan pitää hyvää taudinvastustuskykyä. Alkuperäisrotuna myös kiuruvedenkanta on sopeutunut hyvin paikallisiin olosuhteisiimme ja siltä on löydetty tutkimuksissa mm. hyvin laaja kudisantigeenijärjestelmä (MHC-kirjo). MHC on geeniklusteri, joka vaikuttaa vastustuskykyyn viruksia, bakteereja sekä sisä- ja ulkoloisten aiheuttamia infektioita vastaan ja mitä laajempi MHC-kirjo populaatiossa on, sitä paremmin tautien vastustaminen populaatiotasolla onnistuu. Kiuruvedenkannalta löydettiin tutkimuksissa (13 kpl) MHC-haplotyypppejä, mikä on eniten kaikista suomalaisista maatiaiskanakannoista. Haplotyypeistä kuutta ei ollut edes aikaisemmin havaittu muissa kanaroduissa.

Kiuruvedenkannan kanat aloittavat muninnan yleensä 20–21 vk ikäisenä, mutta voivat aloittaa jo 16–17 vk:n ikäisinä ja munivat keskimäärin munan noin joka toinen päivä. Nuoret kanat munivat useamminkin, mutta pimeimpään vuodenaikaan maatiaiskanat pitävät yleensä munintatauon, joka kiuruvedenkannalla on yleensä 1–2 kk pitkä. Sen jälkeen muninta alkaa hiljaksen uudelleen. Kiuruvedenkannalla on myös hautomaintoa. Noin 70 % kiuruvedenkannan kanoista on raportoitu hautovan ja hoitavan poikasiaan.

Vähän jalostettuna rotuna kiuruvedenkannan väritys vaihtelee vaaleasta täysin mustaan. Yleisin väri on kuitenkin ruskea, punaruskea, musta tai näiden värien kirjava. Jalkojen väri riippuu höyhenpeitteen värityksestä ja jalat voivatkin olla harmaat, vaaleanruskeat tai keltaiset. Kukon harja on yksinkertainen harkkoharja.

Pirtin lattian alta monipuoliseksi harrasteroduksi

Suomalaisen maatiaiskan historia ulottuu rautakaudelle. Arkeologisten löydösten perusteella on arvioitu, että kanoja on saapunut Suomeen noin 1000 vuotta sitten. Sen jälkeen kanoja on tuotu maahamme todennäköisesti lukuisia kertoja sillä seurauksella, että eri kanakantojen risteymistä muotoutui aikojen saatossa nykyinen suomalainen maatiaiskana.

Suomeen alettiin tuoda uusia kanarotuja 1800-luvulta alkaen, jotka risteytyivät silloisen maatiaiskan kanssa ja alkoivat syrjäyttää rotua. Maatiaiskan luultiin jo kuolleen sukupuuttoon 1960-luvulla, mutta eläimiä löydettiin uudelleen yksittäisiltä tiloilta, joilla maatiaiskana oli onnistunut säilymään. Kiuruvedenkannan pelastajaksi nousi jo edesmennyt Kiuruveden kunnan suntio Yrjö Luttinen, joka käynnisti lähialueen maatiaiskanojen rippeiden kokoamisen 1960-luvulla ja nimesi sen kiuruvedenkannaksi. Sen jälkeen kiuruvedenkanta säilyi yksityisten kanaharrastajien aktiivisuuden avulla vuosikymmeniä. Maatiaiskan säilytysohjelmaan kiuruvedenkanta otettiin vuonna 1998.

Maatiaiskan säilytystyö nykyään

Suomalaisen maatiaiskan säilytys virallistettiin vuonna 1998 perustamalla säilytysohjelma. Ohjelmaa koordinoi Luonnonvarakeskus, ja mukaan on vakiintunut kymmenen säilytettävää kantaa, joista kiuruvedenkanta on yksi. Säilytysohjelman ensimmäisenä toimintavuotena vapaaehtoisista kanaharrastajista koostuvaan säilyttäjien verkostoon liittyi 54 säilyttäjää. Nykyään säilyttäjiä on noin 250, joista kiuruvedenkannan säilyttäjiä on 19 kpl ympäri Suomea. Säilytysohjelma on avoin ja siihen voi ilmoittautua mukaan täyttämällä sähköisen liittymislomakkeen Luonnonvarakeskuksen nettisivujen kautta.

Säilytysohjelma toimii elävän populaation geenipankkina ja toiminnan avainasemassa ovat edelleen vapaaehtoiset kananpitäjät ympäri Suomea, jotka säilyttävät parveaan puhtasrotuisena ja lisääntyvänä. Tämän lisäksi Luonnonvarakeskuksessa on aloitettu myös maatiaiskukkojen sukusolujen tallettaminen nestetyypeen. Geenipankkiin on koottu lisäkivessiittiöitä, jotta voidaan palauttaa rodusta hävinnyttä geneettistä variaatiota silloin, kun elävänä säilytettävästä populaatiosta on menetetty yksilöitä. Geenipankkien kehitys on tärkeä askel eläinten monimuotoisuuden turvaamisessa jopa satojen vuosien päähän.

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelmassa kiuruvedenkannan kanoja ja kukkoja on tällä hetkellä arviolta 324 kpl. Säilytysohjelman ulkopuolella olevaa eläinmäärää on mahdotonta arvioida, mutta niitä varmasti on. Kiuruvedenkanta on harvinaisimpien kantojen joukossa säilytysohjelmassa. Ainoastaan jussilan-, iitin- ja ilmajoenkannat ovat harvinaisempia. Suosituimmillaan kiuruvedenkantaa on ollut säilytysohjelmassa kaksinkertainen määrä, mutta viime vuosina kannan määrä on laskenut. Kiuruvedenkanta ansaitsisi kuitenkin suuremman suosion ja se sopii erittäin hyvin kotitarvekanalaan. Myös säilytysohjelmaan toivotettaisiin tervetulleiksi mielellään uusia kiuruvedenkannan säilyttäjiä.

Lisätietoja:

Luonnonvarakeskuksen nettisivut: <https://www.luke.fi/fi/ajankohtaista/teemat-ja-kampanjat/geenivarat/elaingeenivarat>

Säilytysohjelman säännöt: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025041527296>

Kuvat:

Kuva 1: Emo tipuineen. Kuvateksti: Kiuruvedenkannan emo tipuineen. Kuva: Salla Rautio

Kuva 2: kiuruveden kana ja kukko orrella. Kuvateksti: Kana ja kukko orrella. Kuva: Salla Rautio

Kuva 3: kiuruvedenkanta. Kuvateksti: Kiuruvedenkannan väritys vaihtelee vaaleasta mustaan. Kuva: Timo Komulainen

Kuva 4: kiuruvedenkantaa. Kuvateksti: Kiuruvedenkanta sopii hyvin kotitarvekanalaan. Kuva: Timo Komulainen

Kuva 5: kiuruveden kanoja. Kuvateksti: Kiuruvedenkannan värikirjoa. Kuva: Salla Rautio

Kuva 6: kukko ja kana. Kuvateksti: Kiuruvedenkannalla on erityisen hyvä vastustuskyky. Kuva: Timo Komulainen